

ESTÉ 2013 * L° 66

Li Rantoele

Gazete di prôze nén racontece ki rexhe tos les troes moes
eplaideye pal "RANTOELE", soce nén recwârlante (a.s.b.l.)
avou l' aspalaedje del Kiminâlté Walonreye-Brussele

Mwaise sicrijheu : Lucyin Mahin - Dessins : Djozé
Eplaideu responsåve : Pire Otjacques

19, rûe d' la Hète, 6840 Li Tchesteu - Bureau de dépôt : 6840-Neufchâteau
Pris : 3 uros å limero ; abounmint po èn an : 12 uros (20 po l' etrindjir)
å conte 068-2204305-07 (IBAN BE74 0682 2043 0507)

Li mot « rantoele »

Li mot « **rantoele** », c' est dandjreus on riscôpaedje [*mécoupure*] do shuvion [*suite de mots*] « l'arantoele » (l'araegneye, l'arincrin). On l' dijheut purade so l' Årdene, el Province do Lussimbork, la k' i s' prononcive *ranteûle, ranteûye, rantûye, rantûle, rantôye, rantoûye, rantouële, rantwèle, rantwâye, rantwaye, rantwale*, evnd. (ALW 8).

Li Rantoele-soce

Li Rantoele-soce, c' est ene Soce Nén Recwârlante (S.N.R., a.s.b.l.) k' a stî metowe so pîs e 1996 pa Tiri Dumont, Lorint Hendschel, Lucyin Mahin, Pire Otjacques & Stefane Quertinmont.

Po pus di racsegnes, alez sol Wikipedia walon, et potchî a « [Li_Rantoele_\(soce\)](#) ».

Li Rantoele-gazete

Li Rantoele-gazete eplaidê å pus sovint des ârtikes e **rfondou walon** (*orthographe wallonne unifiée*). Mins on pout wârdê des bokets e Feller, si li scrijheu(se) nos l' dimande.

Brâmint des tecses k' on nos ast evoyî e-n on walon coinrece [*régiolecte*] et riscrîts e rfondou cial ont stou eplaidîs, come li scrijheu(se) les a-st ortografyî, sol waibe « li walon d' emon nozôtes » :

<http://walon.cultureforum.net/>

Responsâvisté

Les scrijheu(se)s sont responsâves di çou k' i (ele) sicrijhnut, et les dessineus di çou k' i croyelnut (p. 1 et 3, metans).

Tipografeye

Asteure, dj' eployans sovint, dins les tecses e rfondou, l' apostrofe-crolete (apostrofe tipografike : '), todi shuvowe d' èn espâce nén côpâve (rîle tipografike Francârd). C' est ene miete pus bea, paret i.

publiyêyê rîpôrtêdê: One Sakî, r. do Tchôdron 14 B-5110 One Saaju
Mwèti n° 0, dîcîmbe 94; posse d'êvoiyadje: Numeur 1

Li Rantwèle

On foyya (a vai) po les rdjêzoûs do walon - # 0 - 10 frs

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele polèt esse riprins tot marcant bèn l' sourdant.

Les textes publiés dans « Li Rantoele » peuvent être repris en citant la source.

Et n' rovyîz nén ki :

xh se prononce généralement **ch** et **jh** se prononce **j** (les 2 se prononcent **h** a Liège); **ea** se prononce **ia** ou **ê** (fr. eau); **én** se prononce généralement **in** (**én** ou **é** a Charleroi); **ae** se prononce généralement **a** (**è** à Liège, **â** à Charleroi dans le suffixe *-âdje*), **oe** se prononce généralement **wè** (**eû** à Liège, mais aussi **è, û, ë, wa, ou, wé**, etc.), **sch** se prononce **sk** ou **ch** (mais **h** à Liège); **oi** se prononce **wa** à Namur, **wè** à Liège, **ôn** à Charleroi et **ou** à Nivelles, **â** se prononce **au** à Namur, **â** en Haute-Ardenne, et variablement **au, â, ou a** à Charleroi; **ô** se prononce nasalisé en Ardenne et à l'Est du Brabant (presque **on**), et **ou** à Nivelles; **sh** se prononce **ss** à l'Est et **ch** à l'Ouest; **oen** se prononce souvent **on** à l'Est et **win** à l'Ouest.

Les linguistes appellent ces lettres des **diasystèmes** ou **archigraphèmes**. E walon, on dit **betchfessîs scrijhas**, (do viebe « betchfessî », *placer tête-bêche*).

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent **è**. remantchî = **rèmantchî**; soce nén **rècwârlante**.

La lettre **é** ne s'écrit que si elle représente un phonème du walon : **ceréjhe, tuzé**. Mais pas si elle provient d'un calque du français : **prezinter, republike** (lire **è**).

LI RANTOELE

Di traze a catoize

Noveas lives e walon

« **Douda d' Aiwe d' Oûte** » (Douda d' êwe d' Oûthe), on live istorike da René Brialmont (loukîz p. 11), eplaidî do Muzêye do Pârlaedje e l' Årdene. Vudîz 13 € (+ 3 € po vos l' fé avoyî) sol conte BE78 0682 1708 2286 do Muzêye, 3, al moxhnire (rue Chant d'oiseaux) a 6900 Mâtchel-Fâmene.

Lives e walon anoncîs po bènrade

« **Les Grignous** », ôte roman istorike da Gaston Lucy - li Bon Diu âye si âme -, eplaidî do Muzêye do Pârlaedje e l' Årdene; serè strimé li semdi 5 d' octôbe a l' Aisse de Tuzance di Bive. Racsegnes :

centre.culturel@bievre.be

« **On Sâni a pàrt** », roman da Djâke Desmet, dedja rexhou avou l' accint d' Mélin, mins riscrît e rfondou dizo li cviernance da Jean Cayron. Eplaidî del Rantoele, coleccion Belès Letes. Racsegnes : jean.cayron@gmail.com

Li RANTWÈLE

Pormoennåde e walon

Pormoennåde so les truffreyes di Glaireuse-Libin, avou les esplikêyes da Marie Lecomte, specialisse des adjîsses, et da Manfred Lejoly, kinoxheu des biyonaxhes del Hôte Fagne. Joëlle Spierkel serè la, po mostrer kimint xhiner des tchant d' oujheas avou des pîts agayons fwaits pa lu-minme. Li semdi 14 di setimbe a 10 eures å matén, radjoû : 36, grand-route, Transene. Racsegnes : lucyin53@gmail.com

Bate

Bate di ratournaedje e walon del Federâcion do Lussimbork. Ciste anêye ci, ci serè on tecse da René Georges. Dimandez cwè a Monique Tierelier, 0472 735146 ou tiereliers_m@hotmail.com

Po ratakèr

Les rfondeus inte les sconte-fellerisses et les raprindisses e Feler

On cwårtî des syinces uminnes k' i gn a pont d' bate di dvizes so les idêyes, c' est come on dispeuplé payis. Oufi ! Adon, les waloneus sont gâtés ! Come e 1907 (loukîz li tecse da Djôr Ista dins l' Rantoele 65), les waloneus del kimince do 21inme sieke sont fén dismantés, les felerisses disconte les antis.

End a-t i yeu do herleme so les emilreyes après l' die-rinne Rantoele !

Des lijheus sconte-felerisses riprotchît ki sacwants fâves parexhowes dins nosse gazete fouxhénxhe eto eplaideyes e Feler dins des ôtès rvuwes e walon.

So l' minme tins, des scrijheus às lândjès idêyes, ki leus tecses sont riscrîts e rfondou so les waibes, riçuvît des emiles d' araedjîs felerisses come cwè i dvént arester di permète li rmetaedje e rfondou di leu-z ouves. Oudon-bén, aler e l' infier avou les noers diales.

On sint ki, si totes ces djins la ârênt des fiziks et serênt ene sadju inte Alep et Damasse, gn âreut des moirts a fé anonci des zabeas [pleureurs de deuil].

Les djhêyes des sconte-felerisses

Dins li hagnûlté des sconte-felerisses, on rtént on mwaisse astoca : li scrijhaedje e sistinme Feller ni permète nén d' aspoiyî l' unité do walon. Et l' espaitchî di divni èn « ôte lingaedje d' avni » pol Walonreye.

Emey les institucions ki les sconte-felerisses voeyèt l' pus evi, li Cminâlté Walonreye-Brussele vént seur al primire plaeece. On bieesse ârgouwaedje : « li minisse del culteure n' est nén di m' culteure ». C' est loigne a dire, mins

mâlâjhey a disdire. Et boerler ki les cis del kiminâlté k' on lome co sovint francesse volnut rfé ene pitite Beldjike sins l' Flande, avou les Brusselwès les grands tchîfs do bazâr. Nole plaeece pol walon la-dvins !

Dins l' molén a broyî des sconte-felerisses : les cwârs

kischirés pal kinimâlté po-z eplaidî des lives (metans « li vi pa Felicyin ») dins trintehijh meye accints do walon.

Do Feler dins l' Rantoele

Les emilreyes, ça a divnou on clapant osti po-z evoyî ses idêyes a des meyes di djins. Mins c' est eto des stindêyes la k' on s' dit des vetes et des maweures, ki n' ârênt mây sôrti d' nos lepes si on âreut stî podbon divant les atôtcheyès djins.

Insi, al fiesse Calozet do teyâte e walon po les djonnes (Nameur, li 15 di mâss), on soçon felerisse, ancyin scrijheu d' nosse gazete m' a fwait rescontrer ene raprindisse d' ene sicole di walon felerisse. Tote sibarêye, ene djin, di vey k' ele mi pleut comprinde âjheymint. Çou ki

mostere co Bén k' on n' comprind nén ki li rfondou, c' est djuste on scrijha [graphie]. Les câzeus, zels, continouwnut a eployî leus accints di totes les coines do payis.

Nosse djin a vnou à monde e payis d' Ârlon, mins dmeure e Condroz dispu sacwants ans. Elle a don raprins l' walon did rén, ey ele li pout câzer al lec-

cion. Eyet co : ci n' est nén l' mitan d' ene bieesse, poy k' ele sicrît des lives. Did la, mi, dji potcha so l' ocâzion po bediver [quémander] on papî pol Rantoele. Ki vna sacwants djoûs pus târd, mins avou li dmande di

esse eplaidî come sicrît sol mwaisse modêye.

C' est po çoula ki, après sacwants anêyes sins, vos alez rvey ene miete di feler divins cisse Rantoele cial. Djans ! Li Rantoele, c' est aprume ene gazete di prôze nén racontece, la k' on aprind ene sacwè tot lijhant les bokets. Paris valeut Bén ene messe !

Mande escuze d' eployî on spot ki n' vént nén d' nosse tuzance. Kimint diréns dj' Bén pareymint ? Away ! I n' fât nén touwer tot çk' est crâs. Copuvite ki, si Bolland parvént a escourci l' raprindaedje do walon, sereut tins po les waloneus di djâzer d' ene minme vwès.

Lucyin Mahin, li 26 di may
2013

Beldjike / Politike

Pont d' Walons avou nozôtes !

Li ploncaedje k' stî fwait amon les Brusselwès e moes d' mâss ni va nén esse li bénvnu po toplin des politikîs ki vôrént rabocter ene Beldjike da bon-popa. Les Brusselwès voeynut evi les Walons, et l' dire platezak.

L' institut d' ploncaedje Ipsos La stî kesmessî 997 Walons, 982 Flaminds et 540 Brusselwès. Les rzultats ont parexhou dins l' « Swer » do 23 d' mâss.

Dins les kesses : « si l' Beldjike vénreut a tourner a cou d' poyon, ki freut on d' Brussel ? Li raloyî al Flande ? al Walonreye ? li leyî leye tote seule ? »

Ebén, les Brusselwès sont tot çk' i gn a d' pus froeds (dji direu mime edjalés) po s' rimete avou les Flaminds (6 âcint po). Mins nén foirt tchôds nerén po s' rateler al Walonreye. End a

k' 26 âcint ki serént po.

Nos binamés Walons, yeusses, sont zels leus 61% a s' voleur maryî avou Brussel li Bele. Tant k' âs Flaminds, i sont câzu ostant a voleur « magnî » Brussel (44%) k' al leyî viker s' veve come ene grande (42%). Li rmete avou l' Walonreye ? Neni, saiss, ti, ene feye ! (seulmint 14% sont po).

Li Béndjamin Marixhâ, dins si emission « C' est vos k' el dit » so « Spitantisté » [Vivacité] a co bén rmostré, li londi 25 di mâss, ki les Walons - ene miete boubiets, dê, ti - ni sont nén dins l' cour des Brusselwès. I fourît

traitîs d' nawes, d' emantcheus d' greves, d' abribiveus [corrompus]. « On n' pout nén fé fiyâte a on Walon, todi presse a vos groujhî. Gn a waire d' adire inte les Walons et les sins-papîs : bediveus [quémandeurs], profiteus, chineus âs ouxhs. S' rafeynut tertos d' esse tchômeus ! »

Cwand on tuze ki l' chife di tchômaedje est 24 % a Brussel et 13 âcint el Walonreye, on s' abéntixh ki li propagande disconte des Walons est bén voltrûle a Brussel !

*Papî toûnrece emilé pal S.N.R.
« Vivre en Wallonie ».*

Mins ké langue câzèt i, ces Walons la ?

Felisse Rossea, èn istoryin namurwès, motoit catrucimé pa les pirlodjmints da Hinri Pirenne et Godefroid Kurth, diclârêve dins onk di ses scrîts : « Les Walons ont-st "adopté" l' lingaedje francès dispu l' 13inme sieke ». Rastrin, la, Tchannik !

Gn a veut ddja yeu on fel disdijhaedje cwand on discovra les Walons del Wisconsin. Ces djins la avént cwité l' Walonreye diviè 1880, et avént wârdé e l' Amerike li lingaedje k' i djâzént e « Vî Payis » : ci n' esteut nén l' francès, mins l' Walon... pus d' 500 ans après l' dataedje Félix Rousseau.

Novea astoca

On novea astoca vént d' esse rapexhî dins les anales do Pârlumint bedje, sipepieus tecse, 1887-1888, p. 164.

C' est l' moumint ki l' mouvint flamind saye di fé ricnoxhe li neyerlandès come deujhinme langue del Beldjike. Ene di leus dmandes, c' est ki les ôres des oficîs di l' ârmêye bedje soeyexhe dinés e flamind ostant k' e francès. Vola çou ki Frère-Orban, k' a veut stî prumî minisse, va responde (djel ratoûne e walon) :

« I n' fât nén dmander Mouze et

les vâs, cwand on riskêye di dispieter l' tchet ki doime [il ne faut pas montrer des exigences déraisonnables, parce qu'on arriverait à allumer des passions qui sont des plus dangereuses]. Si vosse ricwestaedje divreut esse accepté, i fâreut eto ki les oficîs kinoxhrént l' almand **eyet l' walon**. C' est ene dimande ostant d' assene ki l' cene k' i cnoxhexhe li flamind. »

Il aspité des vwès do gâtche costé do dmey-rond : « Taiss k' oyi ! (li walon ossu !) »

Coremans, onk des pus fels disfindeus do flamind, recasse ki tos les Walons kinoxhèt l' francès (çou k' Rousseau va rdire, 50 ans après).

Frere-Orban : « Vos vos mari-xhoz pâr. Les Walons k' ont fwait des hôtes studes et les cis ki dmornut ezès veyes savèt l' francès, tot come les pareys a zels di Flande. Mins l' contrumasse des djins des viyaedjes nel comprindèt nén, ou l' etinde

foirt mâ. »

Coremans : « Vos scoles n' ont don siervou a rén ? »

Frère-Orban : « Les scoles prumreces ni sont nén poussêyes assez po lzî aprinde comifât l' francès. Dji vos endè va dner l' prouve. Tos les djoûs, âs tribunâs, les djudjes sont-st oblidjîs di djâzer walon avou les ametous ou les temoens po s' poleur fé comprinde. Vos ploz dmander a vos frés d' mestî des provinces walones ki n' mi disdiront nén. Ces djins la ki câzèt tofer walon ont bén stî e primaire, mins tot moussant foû, il ont rovyî l' francès k' il î avént aprins, oudon-bén, foirt mâ l' divizer. »

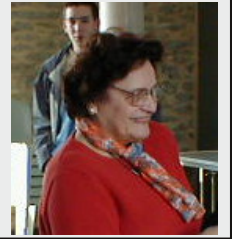
Mondiû todi ! Tot çk' on nos a polou bôrer dins l' tiesse â dfwait do francès ! Mins li tuza sordivintrin do peupe walon [inconscient collectif] n' est i nén ki s' va rvindjî ces tins ci ?

d' après èn emilaedje da Djâke Werner, li 30 di may 2013.

Eternâcionâ / Istwere

Stanleveye 1964 : li pus grande raflêye d' ostaedjes di tos les tins

Cwatre ans après l' dislaxhaedje, li Congo vica on herlim-herlame djamây parey.

Cwate moes à long (do moes d' awousse à moes d' nôvimbe), ki ça est duré. Les ostaedjes estént el prijhon, oubén resserés dins leus cahoutes u dins leu mājhon. Ossu Bén el veye ki dins les vijaedjes et minme e plinne brousse.

Leus gayolîs, c' esteut des Simbas, ki s' avént revinté disconte do povwer di Yopôlveye ki mambornéve les djins des lon-provinces.

Li revintreye des Simbas

Les tchîfs del revintreye estént des politikîs d' gâtche. Li 5 d' awousse 1964, il askepyît li « Republike Populaire do Congo », ki l' mwaisse veye esteut Stanleveye, et l' prezidint Christophe Gbenye. Li novea estat fourit ricnoxhou pa 7 payis (comunisses ou aloyîs), inte di zels l' URSS et l' Edjipe di Nasser. Les guerîs Simbas estént des djonneas, inte 12 et 20 ans, provnant des vijaedjes di brousse do Kivou et avâr la. I croeyént ki, tot boevant des estchantâyès abwessons (del gote et des droukes), il alént divni des « Simbas » (« liyon » e kiswahili). Si n' serént i nén djondous des bales des afronteus.

Les Simbas shonnèt télmint seur di leu foice madjike ki les sôdârs do govienmint si leyît adire et peter à diale come des robetes.

Les Simbas vont prinde li mitan do Congo so sacwants moes.

Mins i macsâdèt des meyes di

djins so leu passaedje, blancs et Congolès tot parey.

E moes d' djulete 1964, Moyisse Tchombé divént l' tchîf d' on novea govienmint cintrâ ki l' sâme est di spotchî li revintreye des Simbas.

Sol kince do moes d' awousse 1964, l' ârmêye congolése, et des mierçunaires blancs boutant dizo leu prôpe kimandmint ratakèt et vinkixhèt les Simbas.

Voeyant k' i pierdèt do terén, les Simbas prindèt les blancs - brâmint des Bedjes - come ostaedjes, a Stanleveye, et co pus lon.

Douvént ki dji vs caze di ça ?

Dispu sacwants anêyes, dji fwai vni tos les moes, a l' Aisse del Tuzance (cinte culturel) di Bive on conferincî. C' est Patrick Nothomb, del Nouve Abai (Abâ-la-nieuve, come dijhèt les Gâ-mets) ki nos a vnou pretchî so ç' sudjet la e moes d' avri.

Paski pocwè ? Lu, adon, esteut consul a Yopôlveye (Kinchassa d' asteure). Il a scrît, djoû après djoû, on djournâ so çou ki s' passéve vola, sins saveur kimint k' ça aléve fini.

Et bouter come on grand, nosse djonne consul, Cabén ki les Simbas estént mwaisés di Stanleveye, i parvina a rawè des noveles des ostaedjes, fé passer des letes et minme schaper evoye sacwants Bedjes.

Si coraedje et s' franc-tigneusté ont stî riscompinsé poy k' il a monté e gråde, et docô après li « crijhe do Congo », esse lomé

ambassadeur.

Fén del revintreye

Sol tins ki Patrick Nothomb sa-yive d' atôtchî les ostaedjes, Pâ-Hinri Spaak, minisse des dfoû-trinnès afwaires d' adon, fijheut ene foice po-z arindjî ene rexhowe diplomatike. I rçujha minme on rprezintant des revintreus. Mins les sayes d' arindjî les bidons amistâvmint fijhît tertotes berwete.

Come li diplomaceye Spaak n' aveut nén adiercî s' côm, li Beldjike leya l' tchamp libe al rexhowe militaire, ki Tshombe aveut ddja dmandé.

Li 24 di nôvimbe 1964, 350 paras bedjes, epoités pa des avions amerikins, sont paratchutés so l' areyopôrt di Stanleveye, et l' riprindèt. C' esteut l' operâcion « Rodje Dragon ». Dismetant, gn aveut ene colone al tere k' avancive triviè del brousse (operâcion « Ommegang »).

Li 25 et l' 26, les paras avancît dins Stanleveye, rotant so les curêyes [cadavres] sitramêyes avâ les voyes. I cwerént, divant tot, après les ostaedjes. So deus djoûs, i vont poleur evacuwer 1.800 blancs (Uropeyins et kékes Amerikins) avou eto 400 Congolès.

Gn ava 200 ostaedjes etrindjirs et des meyes di Congolès di touwés divant d' esse lâchîs pàs paras.

Madi d' Orcîmont, li 10 di may 2013, tot radjoutant del documintâcion Wikipedia

Les paras so l' areyopôrt

En ostaedje touwé

Ostaedjes schapés evacuowés

Spòrts : Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (27)

Ci n' est nén pa « Hazard »

Eden eyet Torgan, les deus djouweus di Brinne ont padri yeusses on boutaedje k' a comincî dins leu famille.

Leus parints Carene et Tiri, des liårds ni lyi plaijheut nén. Po n' citer k' yeusses, sont firs des espwès d' leus fis. Mins dedja dvant, leu grand-pere, Ive, aveut mostré l' voye del sitraegnté e l' ovraedje.

On pout dire k' à mitan do moes d' may, el càrire da Torgan a prins on fameux còp d' gâz. A l' après d' ene victwere avou Zule-Wareguem, il àreut plou wangnî l' tchampionat d' Beljike divant Anderlek. Mins eto, gn a yeu ene premire seleccion mon nos « Rodjes Diales ».

Ertrover les deus frés dins l' minme ekipe, c' est d' l' emocion. Mins c' est lodjike, puski Torgan a stî onk des foirts omes d' el dierinne sâjhon. C' est ene shuvance (continouwité) dins s' càrire. Après les ekipes di djonnes et les espwers, vo l' ci, ene plaeece avou les grands.

C' est l' vray ki c' est målåjhey po « l' pitit Hazard » d' ès fé on ptit no a costé d' on fré ki s' lome Eden. Il est målåjhey di n' nén cachî a fé l' comparâjhon. Avou s' ertoû e l' Beldjike, il a fwait on pas e-n erî po mî sâtler après awè fwait ses prouves.

- Mi, dj' el comprin !

C' est seur ki di dmorer dins l' ekipe B di Chelsea eyet djouwer unicmint el cwâte

Es boune sâjhon avou Zule-Wareguem lyi a dné râjhon.

- El pus djonne des Hazard est pus timide k' ès fré.

So l' terén, il a portant el

minme distinkiance (dicontracsion). I n' ersint nén sovint l' seraedje (pression). Après ene boune sâjhon e l' Beljike, i doet pinser a s' prumî relijhaedje avou les diales, adon k' il estént e stadje às USA. I n' lyi a falou k' ene sâjhon e l' Beljike po k' el selecsioneu d' no payis vegne a l' fé rentrer dins l' ekipe. C' est ene sacwè ki lyi dveut verziner dins

s' tiesse : esse e l' ekipe nâcionâle avou s' fré. Marc Wilmots voet purade les deus frés come des concourints. Portant, si les diales evont à Braezi, i fâre pus ki onze djouweus.

À moes d' awousse, cwand Torgan a disembarké di Lens, on s' àreut ptete polou dmander des kessions. Mins

âjourdu k' i vént d' kibouter totes les disfinnes di Beldjike, on voet l' diferince. El gârçon a radmint progressé a tos les liveas. Les especialisses do fotbale n' ont pus do tot el minme avuzion ki cwand il a arivé. L' ome presté pa Chelsea èn sait todi nén di cwè advénrè s'-n avni. Chelsea, Zulte ou co Bén ène ôte ekipe (Anderlek, kécfeye), i s' dè fâre continter eyet continouwer a progressî.

Ci n' est d' tote façon nén lu ki decide di tot. Mins ene tchôte est seure, les emissaies do club di Londe trevâtchnut sovint l' Mantche po l' vir a l' ouve. Tchôte k' est seure eto, c' est ki Torgan est on batant ki cache a rmonter l' ertådje k' il a pa rapoirt a s' grand fré Eden. A foice di bouter, va-t i rattraper ès fré

k' on lome sovint on sordouwé ? L' avni nos l' dirè ! À Braezi, azârd ? Ki sait ! El morâ est bon après leu victwere conte les USA (k' estént tolminme ene fwebe ekipe) et wou çk' il ont wangnî di deus a cwate. Mins surtout après leu victwere di deus a onk conte el Serbeye el set di djun acoplêye avou l' pierdaedje

d' el Crowaceye conte li Scôsse. I fâre ratinde câzumint el fén d' l' anêye po sawè cwè.

- Mi, persounelment, dji vireu Bén sclater Torgan à Braezi !

Jean Goffart, li 9 di djun 2013

Nateure

Chiner l' chufladje des mouchons

« Ornithophonie chants-Sons d' Oiseaux », on lîve da Joëlle Spierkel, qui vos p'loz awè po 12 eûros à-z-èvoyî so l' conte : BE83 0910 0661 4015, des R'cètes do Siêrvicè dèl Cultûre dèl Province di Nameur, avou mancion "Ornithophonie". Oudon-bin po 10 eûros à l' riçûjin.ne dèl Maujon dèl Cultûre di Nameur, Av'nûwe Golinva, 14.

Poqwè lès mouchons tchantenut-i ?

Lès criyadjes dèss maules èt dèss fumèles qu' on-z-ètind tote l' anéye, c'èst dèss sines, dèss mèssadjes, po si r'conèche ètur zèls ; c'è-st-èto dèss averètes po fé sawè qu'onk ou l'ôte èst dins dèss laïds draps, qu'il a peû, qu'il èst mwaîs, qu'il èst binauje, qu'il èvole, qu'il atèri, qu'il èst dins lès transes, qu' i s' va bate, qu' i uke sès djon.nes, qu' i cache, tot volant, après on djondadje oubin après on raploû.

I-gn-a qu' lès maules qui tchantenut. On tchant, c'èst po mostrer qui l' mouchon èst su sès tères, qu' i n' vout nin piède si place, c'èst po fé v'nu one oudôbin dèss fumèles èt l'zî mostrer qu' ç' qu'èst maïsse, qu' ç' qu'èst l' pus fwârt, qu' ç' qu'èst l' pus vayauve. C'èst dire comint on l' lome, çu qu'il èst, quène âdje qu'il a. Au bon timps, tchanter, c'è-st-ossi l' parâde po s'acopler, po tchessî à nid. Pus taurd, lès djon.nes choûteront comufaut èt i s'ègzèrcéyeront do timps d' l'a.an.

Saquants mouchons n' tchantenut nin. C'èst l' cas dèss cîgognes, dèss piétris, dèss spwès, dèss faïsans, dèss cîgnes, èt co bin d's-ôtes. Po s' fé valu i pètenut, i crîyenut, i tambourinenut, i triyanenut oudôbin fé claper leûs-èles ou leû bêtch.

Lès-apèles

Au vî timps, lès-apèles siêrvin.n' aus tchèsseûs, aus braconîs, aus tindeûs èt à totes lès djins qu'avin.n' leû stomach' à leû dos. Lès grèves, lès-aulouwètes (alôres ou mauviètes) èt lès mauvis (ou mièles), èstin.n' lès mouchons lès pus d'mandés.

Li tchèsseû arpicheut dèss tènès cochètes d'aube oudôbin on bokèt d' twèle èt l' mète su l' pîsinte.

Dissu l' twèle, plic-ploc, gnaveut dèss pètches, dèss pwès d' sayu, dèss pwès d' pèkèt, dèss pwès d' grète-cu po-z-apasser lès mouchons. On côp l' twèle èt lès vèdjies di vèrdjale aprustéyes, on côp l' pazé agrin.né, li tchèsseû s' rëcayuteut èt s' mète à l'awaîte.

Pwis, avou on chuflet (one pîrète d'aubricot, one pîrète di cèréje, one neûje, one yèbe, one sicaugne di caracole) li tchèsseû chufleut, tchîpleut èt sayî d' tchanter come lès mouchons po lès fé v'nu. Il èstin.n' adon atrapés, lès p'titès pates pîjies dins l' vèrdjale, one sôte di glu, à n' pus sawè s'è discopètrer.

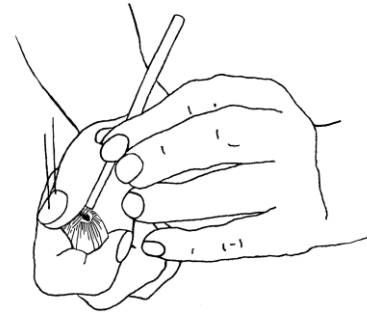
Asteûre, au bon timps, si vos v'loz veûy èt choûter dèss tchants d' mouchons di vosse djârdin ou dèss bwès, fioz on p'tit-apèle. Sins s' catchî, chufloz djintimint one aîr didins po-z-awè tot d' chûte li plaîji d'ètinde li brûtiadje èt l' tchîpèleriye d'one chîléye di mouchons d'èmon nos-ôtes èt d'ôte paut. Apurdoz à vos camarâdes comint chufloter avou tos cès p'tits cayèts-là. Vos vièroz adon l' bouneûr qui spite foû ostant dèss-ouys dèss raupins qui dèss grands, ossi rade qu' i s' mètenu à copiner avou lès mouchons.

Saquants-apèles aujîys à fé

Po fé l' masindje tchèrboneûse !

Neûje qu'on-z-a wîdî.

Tot soflant, li pôce bouche li bwârd do trau on côp su trwès.

Po fé l' rôtia !

Pîrète di cèréje qu'on-z-a wîdî.

Tot soflant fé rademint taker s' linwe conte lès dints. Come po dire « tu, tu tu... »..

Comint fé ?

Prinde li neûje oubin l' pîrète di cèréje do costé à ponte èt r'froter su do papî d' lime tant qu'à veûy on trau qui r'chone à one bouche. Spotchî pwis wîdî pâr lès grimotes di navia avou on cure-dint ou one tène vrile. Mète su l' bwârd dèl craye on fistu à bwâre èt sofler après l' bwârd qu'èst d' l'ôte costé. Insi vosse sofla sèrè findu èt rinde on son. Bin mète li fistu d'ssu crèsse - candjî l'angléye s'i faut - èt sayî saquants côps, po-z-awè l' bon rèsultat.

Tècse : Joëlle Spiekel, li curieûse agasse, sicrît en notant l' acsint di « Nameur èt aaur-là ».

Dèssins : Maryse Mathy

Aclevaedje

Et cwè avou nos moxhes a lâmes ?

Dji so-st on fi d' cinsî. On cinsî moxhî a s' manire, e-n alant mete et leyî des tchetoeres e bwès å cminçmint do prêtins et e les alant rcweri e moes di djulete ou d' awousse avou li lâme e l' raive didins. C' est dire ki dj' esteu ddja ene miète moxhî avou.

Aprume ki dji nos fjhéns Agleter l' minton des samwinnes å long avou les clapants wasteas di lâme ki mi popa ndè saetchive foû.

Di ç' tins la

Di ç' tins la, dins les anêyes 40-50, dj' a co veyou e m' viyaedje, sipotchî del lâme e l' raive po ndè saetchî li lâme foû. Djusse come on fwait avou on frutaedje po ndè tirer li djus.

Divant, i fjhént mori les moxhes e les efoumant avou do soufe, çou ki dj' a veyou ossu addé ci moxhî la. Portant, gn a veut ddja des rutches come asteure et ene manire d' ovrer come asteure mins i n' kinoxhént nén co çoula e m' viyaedje.

Dispu mi efance, dj' a todi avou l' misse di sey moxhî cwand dji l' pôreu. Mins çoula n' a stou possible ki cwand dj' a avou ene mâjhone avou on grand djârdin et minme ene pasteure padrî. C' esteut dins l' cotoû d' Brussele å coron des anêyes septante. Sol pî sol tchamp, dj' î a basti...

...mi prôpe apî

Dj' a stou cweri mes prumirès « tchetoeres modienes » adé on tchesturlin do costé d' Ate. L' ome s' endè disfijheut, dedja a cåze del piète di brâmint des colneyes les anêyes di dvant. Li cåze sopoizêye, c' esteut les nictés ki les cinsîs spârdént so leus tchamps et ki fjhént crever ses moxhes. Dji n' m' a

nén discoraedjî ni disgosté po ostant. Dj' a veu des âbes ås frutaedjes ki n' poirtént cåzu rén dvant et ki m' end ont dné ene hoplêye les anêyes shuvantes.

ki dji m' poleu aspoiyî sor zels et m' fé consyî.

Li varowa

K' å [jusqu'au] coron des anêyes ûtante, tot aléve come do papî al muzike et dj' esteu bén binâjhe avou mi apî. Adon vina li varowa, ene pitite araegne d' Azeye, grande destrujheuse di nos moxhes al lâme. Come ele ni cnoxhént nén ci formagnant [parasite] la dvant, ele ni s' savént disfinde.

Il a falou trover des rmédes. Po-z ataker, l' Apistan et pu l' Apivar. C' est des plaketes avou on prodût ki towe les acaryins, sins touwer les moxhes. Eco fât i k' i gn âye pont di restant d' prodût dins l' lâme a magnî. C' est ces rmanants tchimikes la dins l' lâme k' ont fwait rastrinde li vindaedje des plaketes les dierinnès anêyes. Asteure gn a l' timol, on prodût naturel a lzî mete a l' Sint-Rmey. On

l' leye e plaèce al moense deus moes, k' a tant ki li pus possible di varowas crevéxhe. I toumèt so l' panea et li foye ki li moxhî a metou e fond. C' est cisse foye la ki sieve di baromete å moxhî : vey s' i gn a pôk ou brâmint des varowas po saveur cwè.

Les towe-moxhe

Å kiminçmint des anêyes 2000, dj' a-st avou pus di piète et aprume cwand li Gôcho/Regent da Monsanto et Bayer ont ataké so les tchamps di mayisse a Zelik, nén lon di mi apî. Dji pierda mes moxhes tchaëke anêye a l' fén do moes d' djulete et å cminçmint d' awousse, cwand les poes d' Trouk florixhént. Les tchetoeres estént vudeyes di leus moxhes !

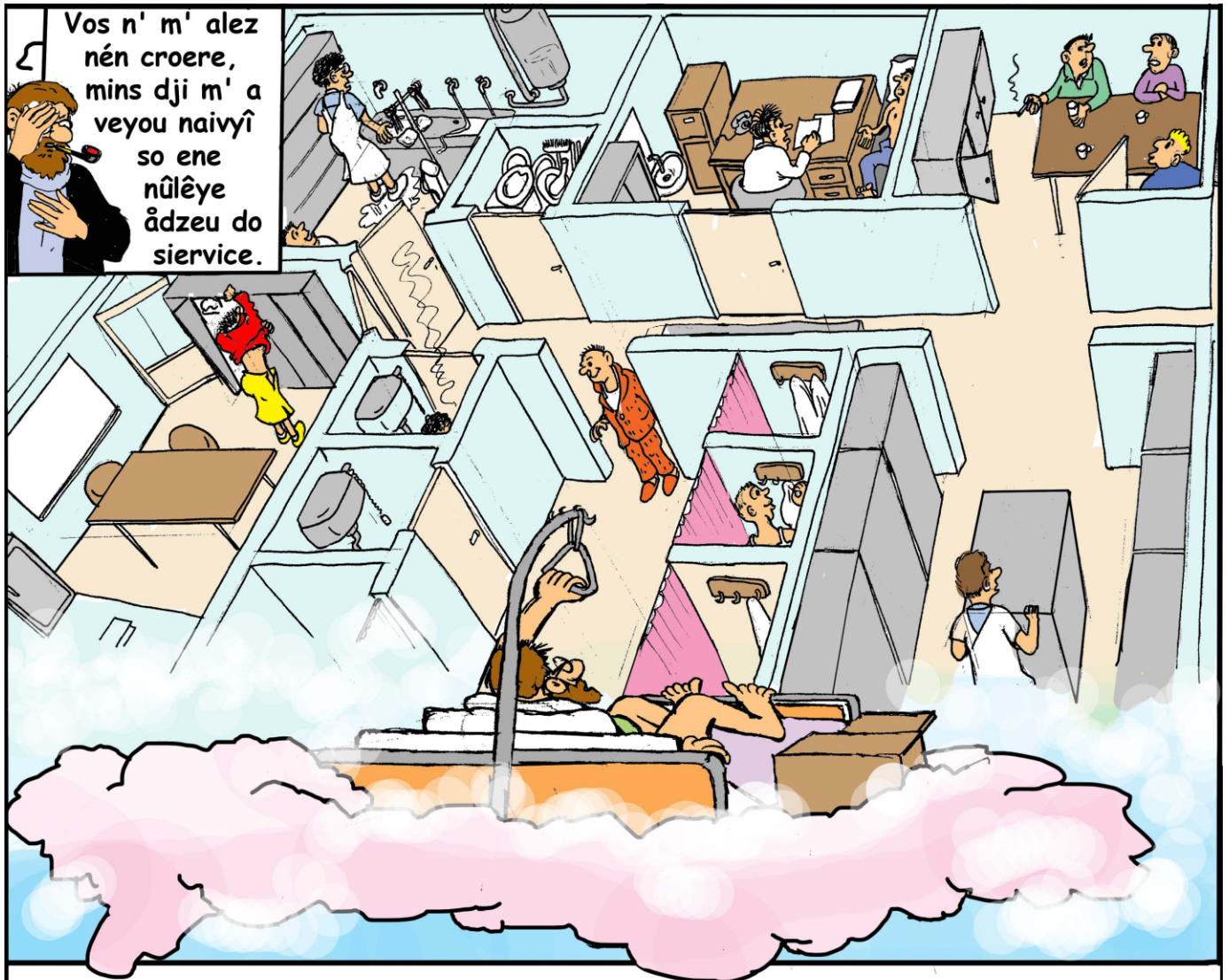
Asteure k' i n' è semèt pus dispu deus ans, dji wåde mes moxhes, ki s' poirtèt bén. E l' plaèce d' endè ramoenner di l' Ârdene come les mâlès anêyes di dvant, ciste anêye, dj' endè dœe revoyî di Brussele e l' Ârdene dou çki dj' a cåzu pierdou tot, sâf ene, l' an passé.

Tinoz bon, vos, moxhîs !

Si dji n' voeyeu nén foirt voltî mes moxhes et tot çou k' ele fijhèt, dji pinse ki, come brâmint des ôtes moxhîs asteure, dji n' porshuvreu nén. Dj' î tén trop po les abandner et dj' endè sereu adon trop mâlureus. Dj' a co todi li misse d' els aler rtrover et d' ovrer avou zeles li pus so-vint possible.

Fijhans tertos eshonne tot çou k' i fât po les wârders. Dj' end avans absolument dandjî !

André Lamborelle, li 25 di mæss 2013

Vos n' m' alez
nén croere,
mins dji m' a
veyou naivyî
so ene
nûlêye
âdzeu do
siervice.

Mins dj' a stî bérade dispierté podbon.
Miyârd di podferdom ! Les acoûtmints,
c' est d' l' ôte costé. L' ome vaici a dandjî
d' pâjhûlisté.

M.25

Oyi, tot s' a bèn passé. Nos
avans bèn ovré. Vs estoz
cwite di vos pires.

Vola ene clapante
novele. Mins dji
m' sin co mo
flâwe.

Nos alans drovi des âtchetes - come ça : () -, et s' leyî l' docteur si vanter d' awè fwait profiter nosse Colâd Titôrvâ d' ene noveletecnike. Nozôtes, al gazete, nos ava ns ranxhî dins les vîs papîs foû des ridants do muzêye Curciusse. Dabôrd, nos vos polans dire ki les Edjipsyins s' end avént dedja siervou.

Po-z edoirmi l' malâde, i n' purdént pont d' wants. I nos l' fât rconoxhe : ça daléve pus rade.

Nos n' savans nén kimint çk' i fjhént po l' rastamper après, mins nos compurdans comint çk' i trawént l' pea.

I nos manke des bokets po sawè tot çou k' il avént trové, divant nozôtes, come emantcheures, mins nos polans tolminme vey k' il avént dedja edvinté l' boyea a rascode les pixhetes. Li malâde a l' air di n' nén esse trop mâcontin.

Po rsaetchî les pires, i shonne k' il ont profité do sawè-fé d' èn abagant vinou d'Chine avou ene cope di bordineas.

Tot come nosse Colâd.

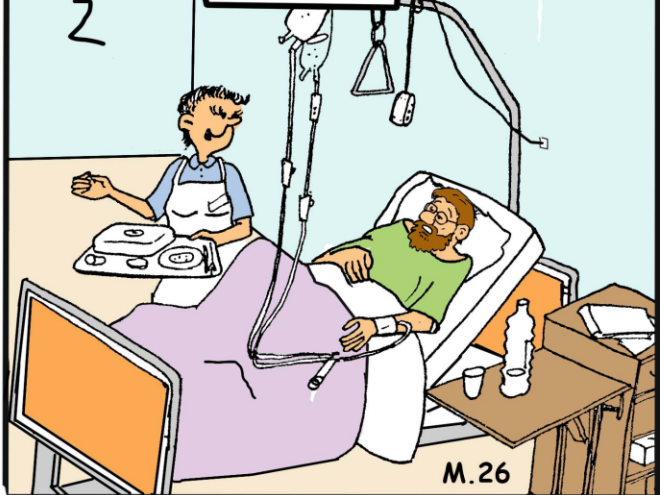
Docteur, dji n' so nén curieus, mins pocwè m' awè raezé tos les pwels di m' gâche djambe, et vni claper, a foice di sparadras, ene novele buzete dins tos mes pwels dissu l' droete ?

Vs avoz stî apresté pa des djonnetes e scolaedje, hi, hi, hi !

19 eures

A nonna, ça ! Vos n' poloz nén co magnî. Djusse boere di l' aiwe. Cisse platnêye ci, c' est pol tchambe d' a costé.

M. 26

Li Rantoele às Belès Letes

Limero 21 (rawete al Rantoele 1°66 di l' esté 2013)

Les ouves di Belès Letes ki n' fwaîynut nén potchî les wârdiveus foû d' leus clicotes, c' est k' c' est del literateure k' il a ddja beacôp ploû dsu (Amin Zawi)

À payis d' l' Aiwe d' Oûte, do tins des Francès

Douda d' Aiwe d' Oûte

*Li vinrdi 3 d' maîy, c'èsteut li strumadje do lîve da René Brialmonnt à Barvê. Dj'a stî j'qu'ârlà .
Li René, c'è-st-one saquî, pont d' doutance ! Avou s' « Douda d'êwe d'Oûthe » i sotint, au pére
dès pôces, nosse bon vî lingadje.*

*Dins l' place, gn-aveut dèl djin, dji n' vos di qu' ça : dès scabins, dès scabines, deûs mayeûrs,
dès djins do Nôrd, do Sud, do Mitant... totès djins arêdjîyes après l' walon èt l' novia roman da
René Brialmont.*

*René a lî l'prumi chapite di s' lîve...c'èsteut bia, bia, bia èt si télemint plaîjant qui tot l' monde
riyeut à skêter sès bot'nîres !*

*C'èst l' Muséye dèl parole do payis di d' là-wôt qu'à fait parète ci lîve-là. I costéye 10 eûros, mins
avou lès tayas, si vos v'loz l'awè pa l' posse, c'èst 13 eûros sol conte BE78 0682 1708 2286 do
Musée de la Parole en Ardenne, rue Chant d'oiseaux, 3 à 6900 Marche-en-Famenne. Oudôbin
scrîre à : contact@musedelaparole.be.*

Joëlle Spierkel

L' atelêye Dalrossete aveut shuvou l' doûce dischindêye del Minieye viè les Hazales, so l' boird do ri Dôdet ki s' egadjive asteure inte les prumirès mâjhones di Barvea, wice k' on-z î lome Tchînrowe. I fjheut pus heureus k' às Minieyes. Li brouyârd londjinéve avâ les hâyes; ene fouyete di glaece veultéve les poteas d' aiwe. Djôzef si complumintéve di n' aveur fwait nole mâplaijhante resconte. Il aveut djusse croejhlé, tot souwant et clepinant, li grand stindou Noré Lonorâbe, eternal ewaéré inte tere et nûlêye. Noré ni voeya nén ddja l' atelêye da Dalrossete, trop apliké a marmouyî ene litaneye di fâssès râjhons d' ariver e rtârd a l' ovraedje so les Minieyes. Djôzef leya d' costé l' plaèce di l' eglijhe, et s' egadja el rouwale di l' Aite, sogne do creuhler des djins eco.

À moumint k' i londjive l' aite po tirer a droete so Boumâl, l' oûtleu Douda moussive foû di s' mâjhone.

– Hêla cinsî ! Wice tchereye-t on l' atelêye e spès tins ?

– Obén... So Grand... So Boumâl, monsieu l' batlî.

– Vos sounroz do « monsieu » et des « batlî » às moenneu d' bartetes **ti** pormoennèt les dinrêyes di Hu a Monsin, mins mi, cinsî, dji so on oûtleu, dj' a assez avou Douda.

Il aveut dit « bartetes » po « barketes », cåze d' on difât d' prononciâcion ki lyi fjheut dire « d » ou « t » al plaèce di « g » ou « k ».

– A ! C' est vos, li Douda ?

Djôzef Dalrossete bodja s' canote, pa respet. Il esteut vormint tot peneus. Ça fwait ki ç' colosse la, shijh pîs hôt, cisse bâbe di sapeur et ces ouys d' ardresse padzo l' tchetoere, c' esteut bén l' Douda ! Loukeure di marixhâ, di bierdjî, d' ârtisse et di djudje tot eshonne...

Si rlomêye di mwaisse oûtleu aveut triviersî des linwes d' Ârdene, di Condroz, di Fâmene. Ca c' est lu ki, e 1794, adon k' il aveut a schipe dijh-ût ans, aveut oizou dislahî s' betchete po s' lancî al porshûte do Grand bondiu d' bwès ki les Sins-coulote, amontés d' Lidje on djoû di foitès aiwes, avént tapé e l' Oûte.

– N' a-t i ont' **ti** (onk ki) vegne avou mi ? aveut i dit às Barveatîs k' estént la so

plaece.

Mins nouk n' aveut respondou. On-z aveut djuste hossî l' minton come po dire « eco onk k' on n' rivoerè nén » cwand il aveut disparexhou divins les rôleas d' Oûte d' Inzeprés... Mins Doua aveut rtruvé l' croes divins on busket d' noejhîs dizo l' grote Sinte-Anne a Tif, l' aveut ramoenné troes djoû pus târd, et rpindou drî l' âté, afrontant li lwè del Republike, li paw des pârotchins, et l' consej di s' mame :

– Ki n' el catchîz vs ene sawice, tot ratindant des meyeus djoûs ?

– On tatche (catche) çou t' on-z a, man, nén çou t' on-z est !

Doua, portant, mâgré ses dijh-ût ans, n' intrève nén a messe divant Credo, et cwitève après Pater Noster. Mins li response a s' mame aveut fwait l' toû do Dipårtumint, et bouté li betchete do djonne naiveu divins

l' Oûte des ledjindes. Come bon Barveatî, i s' sinteut a si âjhe divins s' pâdje di glwere.

Bén seur, si rломéye di batlî, dayeur, n' aveut nén sofri nén pus, et ouy, trinte-shijh ans après (l' âdje da Dalrossete), il esteut eco l' referince do mestî. E 1815, â ndalaedje des Francès et a l' arivêye des Holandès, il aveut abouté :

– Fâre Bén distandjî l' **Doua** distonte li

Tamembert !

Ci « Doua » la, metou po « Gouda », esteut dmore por lu come ene cwâte di vizite, et après vint-deus ans di redjime francès et cwénze di redjime holandès, i djheut voltî :

– Dji n' sai s' i n' fâre nén tischeure li pronnî, si on vout esse çou t' on-z est ! On-z a des **dades** (gades) assez po fé nosse froumaedje da nosse !

René Brialmont, dins « Doua d' Aiwe d' Oûte » (riscrit e rfondou); mwaisse modêye: Singulîs 2/1013

À pays d' Sambe, do tins des Walons

Paxhi-pretcha

Dji m' ecoradjive, dji fjheu tot po m' enonder et m' traitî d' tos les nos di n' nén oizeur esse pus franc et d' awè todi rmetou à leddimwin.

Les condjîs tirént dsu leu fén cwand dji m' a decidé. Dj' a rmonté e corant tote li voye do Rou po rdjonde, houte del cimintire, li paxhi ewou çki l' Filo riwaitive âzès cénk shijh gades di s' mârene. Padzo on vî tchamberlin ki l' tineut a houte do solea, oudon-bén des plouves d' awousse, ele texhive des tchâssetes di grijhe linne. Come tofer, ses noers tchiveas, fén frêxhs télmint i fjheut lourd, lyi muchént ses ouys et tchaire disk' a l' craeye di s' bleuwe blouze. Cwand ele si saveut mierseule, ele rinairixheut insi s' pwetrene dedja Bén foite po ene si djonne bâshele. Ele s' a sbaré di m' vey d' on lan m' ascropi a costé d' leye et, tot rodje, lyi dire bondjoû.

- Waitîz a vos, m' a-t ele dit, èm fré n' est nén lon erî a soyî les fours.

- Filo, Filo, lyi a dj' tchafyî, dji n' a nén peu d' vosse frere. I m' fât câzer avou vos. Dj' a l' tins lon d' vos dire ki dji vos trove a m' gosse avou vos beas ouys couleur di l' ôr.

Po d' vrai, ses ouys tirént pus rade viè on fâde djaene pâli pâ solea. I m' faleut tolminme sayî d' lyi fé on ptit complumint. Fât croere k' on n' lyi è fjheut nén sovint pask' elle a sorî et m' leyî Bén astoker. Come ele n' aveut nén l' air d' esse a l' après d' ça, dji m' a dit k' el moumint esteut vnou d' sayî del rabressî. Èm bresse a passé drî s' hanete. Èle ni m' a nén rwaitî d' cresse, si Bén ki m' mwîn a dischindou et s' broker dins l' tchâfor di si dzo d' bresse. Ridant dins s' souweur, el betchete di mes doets s' a stichî sins tchicner et djonde l' edâme del rondeur di s' pwetrene. Adon, ele s' a roedi

ene miete et serer s' keute po m' espaitchî d' aler pus lon.

Dji m' a sintu tot biesse. Èm faleut i continter di lyi fé des complumints ? Dj' aveu dedja trop pierdou d' tins. Dji lyi a apicî ses tchveas et lyi ployî s' tiesse à rvier d' on sètch còp. Èm boke a rade sipotchî l' « ouy, ti » k' ewarêye, ele comincive a boerler. Vola, dj' aveu codou çki dj' aveu si lontins ratindou après !

- Vos m' voeyoz don voltî ? m' a-t ele dit.

L' vir voltî ? Mi ? Ké idêye !

Dji m' a rastinou d' rixhorbi mes lepes et lyi dmander tot m' ricoulant ene miete :

- N' estoz don nèn mwaijhe après mi ?

- Cwand minme ene miete, k' ele m' a respondou avou on sorire.

Insi recoraedjî, dji m' a rancî a l' betchî di totes mes foices et c' còp ci, sins k' ele fwaiye shonnance di n' mi nèn leyî lyi Bén apougnî s' gâtche tete, ki mes doets ont trové blete mins rade sinti s' aduri l' mamuron. Ele s' a metou a blefer, ene miete di trop a m' gosse, et rovyî ki s' fré n' esteut nèn lon erî. Mi, dji l' a etindou s' ramoenner. I tchantéve « Vén popoye, ây, vén popoye, ây, vén ! »

Po ç' djoû la, i m' a don falou djoker ces plaijhants ptits trifouyaedjes. Dj' a shoflé dins l' oraye da Filo k' por mi, el tins d' eraler esteut arivé. Elle a sospiré.

- A pus târd, lyi a dj' dit, pinsez a mi.

Sins pont d' brut à trivié des bouxhnisses, dj' a peté evoye, tot fir di mi. Dissu m' linwe dimoréve on drole di seur gosse. Aeut ele sucî do djudjube ?

Po l' rivey, dj' a ratindou l' dimegne et esse seur k' ele s' aveut rischuré dins l' bassene di s' coujhene. Ci n' est nèn k' el flaireur di s' souweur m' aveut disrindjî - dji n' esteu nèn a l' après d' ça -, mins, après tot, k' ele si fouxhe Bén rnetyî a l' brouxhe et l' savonete di Marseye n' esteut nèn po m' disgoster.

Après vepes, elle aléve passer pa l' rouwalete ki londje el fond do corti da m' matante. Dj' a ratindou et l' fé passer pa on trô del hâye. Ele n' a pont fwait d' manire, èm shure a baxhete et intrer dins l' gloriète, à rcoe drî les hôts gurzalîs et les grandès foyes di rubâbe. Dj' aveu tot arindjî et stindou ene viye coviete, ki trinnéve dins li stâve, dissu on moncea d' sètchs four di stienteures.

Filo s' a ashî et Bén serer s' rodje bele cote do dimegne padzo leye. M' aléve-t ele rifuzer çk' ele m' aveut dedja dné ? Nonna, endon ! On s' a don metou a s' betchî on ptit moumint... ki m' a shonné Bén lon. Mâgré tot, i m' a falou prinde li tins di rascote les interesses di m' plaecmint divant d' edâmer l' tcheté [*capital*]. Ele s' a leyî fé et dmorer moyale. I n' diveut awè k' waire di cayets a lyi eburtaker l' tiesse. El faleut etinde sospirer a hiketes cwand dji lyi betchive et caressî s' pwetrene. Ele diveut manker d' ahessaedjes mins l' tins coreut et l' moumint d' soper aléve Bénrede esse la. Mi apetit doviet, i m' faleut còper à pus còût.

Mi mwin a dischindou et conter les oxheas d' si schene, lyi rivter s' coxhe, si stichî padzo s' cote et rmonter pitchote a midjote djonde si lâdje coulote di pilou.

- C' est don ça k' vos voloz asteure ?

Ele s' a Bén cotapé ene pitite dimeye eure et dire "Nonna, nonna". Mins nèn po ça presse a-z eraler. Si Bén ki dj' a fini pa code li frut ki m' fijheut gleter l' Popol dispu des samwinnes... et trover ki l' corti aveut dedja stî foyî.

Filo n' a nèn sayî di m' è fé acroere. Ele s' a continté d' Bén arindjî ses mousmints po n' les nèn racafougnî et serer ses ouys dissu l' plaijhi k' ele m' a shonné prinde.

Por mi, k' aveut si tant târdjî a trover l' clitche po drovi èn ouxh dispu lontins à lâdje, ça s' a passé si rade ki dji n' m' a rindou conte di rén. L' afwaire fwaite, dji n' mi sinteu nèn po ostant soladjî.

- Estoz rafiyî, asteure ? m' a-t ele dimandé tot s' tapotant po disfroxi s' cote et fé tchaire les fistous ki s' î avént aclapé.

Cwè lyi poleu dj' responde ? Djî lyi a dné radjoû po li leddimwin et, rimontant mes burtales, dj' a rintré a dadaye a m' mâjhone. L' esté fini, on n' s' aveut rtrové k' on fayé còp à rcoe des bouxhnisses. Èle n' aveut pus rén po m' atirer.

Pus târd, dj' a oyou dire k' ele aveut stî frecantêye pa l' fi da Miyin l' mônî. I ont fini pa s' mete e manaedje. Èle lyi a dné cénk valets et troes crapâdes. Paretreut k' asteure, elle est tote seule et doet pezer dins les cint-trente kilos, minme ki dji l' âreu croejhî l' ôte ayir sins pus l' rimete... !

José Schoovaerts (so Payis condruze et walon)

Co do Brassinse e walon

Èm vî Leyon (mon vieux Léon)

Ça fwait on bay,
On drole di bay,
Èm vî Leyon,
Ki t' es-st evoye
So li longue voye
L' dierin royon.
Stepé - ké trote ! -
Vey si l' frote-frote
Et l' mazurca
Avént wârdé
L' droet d' esse djouwé
Pattavâ la.

Cwénze ans dedja
Dins ces aiwes la
K' ti daléves co
Fé tourner l' cote
Des djonnès lolotes
À cabolot.
Pa sinte Cicile
- Djeus d' imbeciles ! -
Pardon a djno
Di n' awè nén
Todî schoûté
L' son di t' biniou

C' est må astcheut
Mins les djouweus
D' acordeyon
Sins pus d' mistere
On les etere
A côps d' palons.
I dvèt s' contin-
-ter d' on lopin
Al tere al baye
Sins tralala
Sins begonias
À roe d' ene hâye

Les muzicyins
Didins l' crotin
Fijhèt pitié,
Riyant d' sovnançe
Po fé shonnance
Di n' nén tchoûler;
Xhufletèt co
Tirlarigo,
No vî coyon,
Sacwants gueuyantes
Di t' mete céncwante,
L' acordeyon.

Comint k' ça s' passe
Di les vir dasses
La-hôt, vaila ?
Et às ârtisses,
Cryèt i « biss »
Pol mazurca ?
Est çk' il est pire
El vere di bire
Ki ci, so tere,
Cwand a s' contwer,
I sieve a boere,
El grand sint Pire ?

Si tenawete
Ene bele djonnete
Rote al manoye,
Surmint, pépé
K' ti n' rigretes nén
Di esse evoye
Si m'-n ome vaila
Inme les polcas
L' acordeyon,
Ti djowes la-hôt
A guitchet clôs
Èm vî Leyon

Djôr Brassinse, co tot djonne,
et Djozé Schoovaerts ki lyi
tchôke des pouces e si oraye

Fleur di tonire (une petite fleur)

Respleu

Fleur di tonire
Dins ene feme-aloumire;
Feme-aloumire
K' est fleur di tonire
Ki vs loukîz lâdje et ki vs agrichttêye
Et ki, al fén, vos va fé bate l' aiwe.

I.

Li Bon Diu lyi aveut metou tant d' amoices
K' on vî brotchet s' î âreut lai abetchter.
Pattavâ s' coir, mi, dji n' aveu pus l' foice
Di trover totes les plaeces wice el kibetchter.
(â resploe)

II.

Elle aveut s' tiesse ossi vude k' on pacawe;
Nén di s' difâte ki les rinnes n' ont nole cawe;
Mins po ndaler coûtchî, ene feme pout esse
Biesse come ses pates, biesse a magnî del
yebe.

(â resploe)

III.

Mins on bea djoû, elle a stepé evoye
Et m' leyî hatche et matche, tot seu sol voye.
Li beneye pâkete, les benis boreas
Les « beni-tot », dji n' a måy sitî mia.

(â resploe)

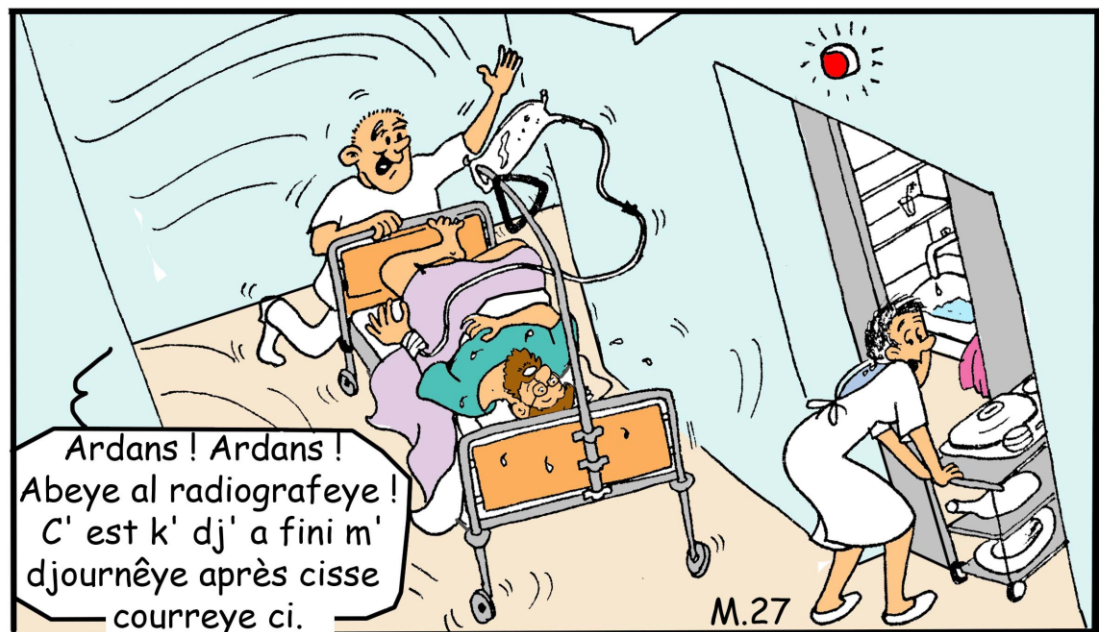
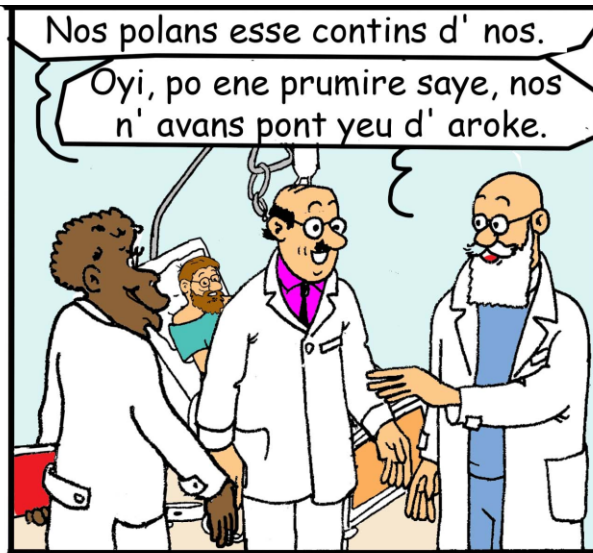
IV.

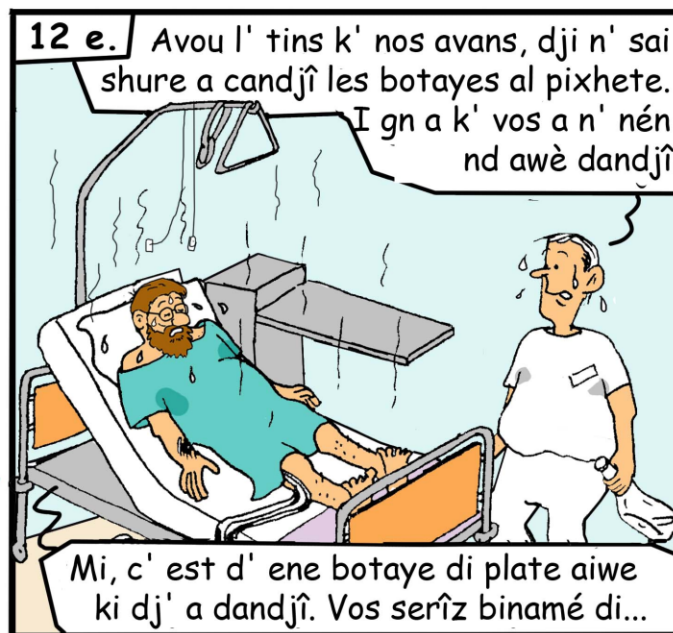
Dj' a lontins stî araedjî, mins asteure,
Dji lyi a pardoné do trefond di m' cour,
Mî cour k' a stî tant coixhî tant cmoudri
Ki nole crapåde ni s' è sâre pus siervi.

(â resploe)

*redjârbé e walon pa Philippe Antoine, tchanté
pa Mimile (Vincent Delire).*

*redjârbé e walon pa Lucyin Mahin, so ene
dimande da Bruno Picard.*

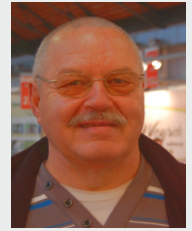

M.28

Fâves do vî vî tins

Les pires di Gobtindje

I gn a d' ça des ans et des razans, li bierdjî del comene, c' esteut ene sakî ! Tos les djoûs, a l' pikete, on l' etindeut coirner po ramonçler, avou s' tchén, les gadlots âtou di s' baston.

C' est a lu k' tot l' viyaedje dinéve ses bedots po k' i s' vâynuxhe ripaxhe e campagne : so les teres des pôves, so les djouxhires (teres k' on lait cori a royas po les recrâxhî), dins les schavêyes po rnetyî les bouxhons, so les stindêyes k' avént rpâtler après l' awousse, disk' a dins les bwès k' estént rischurés di çk' i n' aveut a magnî.

Nosse bierdjî, c' esteut on vrayi sâvaedje. I n' câzéve waire. Tot seu, tote li djournêye avou des bedots, ça vos foirdjeye on caractere di sot, come on baston d' schite, k' on n' sait pus pawou l' prinde. On djheut minme k' il esteut ene miete sôrcî so les boirds. Il esteut mârivnant, a n' s' è nén fé ene idêye, avou tot çki rshonnéve did près come did lon a ene djin. D' astcheyance, ça lyi aléve coster ene fameuse furdinne !

On esteut ni lon erî del fén do moes d' djulete. Les pîces estént dedja vudeyes di leus dinrêyes. I fjheut tchôd a cure schâgnes et cayôs.

Djezus et Sint Pire, ki voeynut tant voltî nosse pitit viyaedje, s' avént dit : « Tén, nos iréns bén disk' a Gobtindje, po l' fiesse di nosse sinte Mareye-Madlinne. »

I rotént tos les deus, souwant a gotes. Sint Pire bukéve so tos les cayôs, del poussire aclapêye a ses lepes : « Ene voye come on n' è voet pus, minme dins vosse payis, Seigneur ! » Si Djezus n' âreut nén yeu stî la, dji wadje ki les « ferdon ! » et les « nodidjale ! » ârênt potchî a l' axhlêye foû del boke di

nosse sint.

Nâjhi d' etinde l' ôte braire et s' disbâtchî, Djezus l' a revoyî â paradis. Bén binâjhe, Sint Pire, ki n' aveut rén a xhufler del fiesse a Gobtindje.

Et vola Djezus mierseu so l' schavêye. Il est nâjhi. I n' sint pus ses djambes. Il a fwîn. Et padzeu tot, il a ene boutche come on crahea.

Come i djond l' campagne inte Djé et Gobtindje, i tchait buk a buk avou on vî ome ki rawaite a ses bedots : c' esteut l' bierdjî del comene.

Co on bribeu, moud-t i l' ôte dins ses dints. Seul co onk ki tape l' ovraedje a rén, et ki s' pormoenne d' ene tchapele a l' ôte après ene crosse di pwin. Onk k' a del moite tchâdizo ses bresses.

Djezus vént adlé lu, lyi dit bondjoû et stinde si bidon : « Vos n' ârîz nén ene miete d' aiwe po onk ki fwait l' voye di sinte Mareye-Madlinne ? » Sins minme rilever ses ouys so l' ci ki lyi câze, li bierdjî lyi raetche on mokion câzu so l' ponte di ses shabots et : « Ti n' as k' a dmorer a t' mâjhône, nawe, pouri tchén k' t' ès ! Mi aiwe, c' est por mi et po mes bedots. Passe ti voye ! »

« Dji dirè ene pâter por vos a Sinte Mareye-Madlinne ! »

« Bénwaite. Ça sereut co l' sint Tibåd, l' sint Medåd, l' sint Pixhåd ou l' sint Tchiyåd, et co tos ls ôtes, por mi, c' est broke di viole. Tertos des diales tot raetchîs. Pete evoye radmint, oubén ti vas awè a fé a m' bordon ! »

Trankile come Batisse, Djezus n' respond rén. Bén seur ki l' vicâreye doet esse deure dins les campagnes. Mins

disk' adon, sondje-t i, on n' lyi a djamây seré l' ouxh, ni lyi rfuzer ene gote d' aiwe. Comint est i possibe d' etassî ostant d' eguegnes dins s' capotene. Tot doûs, Djezus s' ashîd astok a l' mâ-elevé. Assoti do vey l' ome ossu pâjhire, li bierdjî s' astampe, rodje come on cok. Ça n' est pus dvizer k' i fwait, c' est boerler. Ses ouys lyi bolnut foû di s' tiesse, a s' fé pus laid k' i n' est : « Mins pa tos les diales, mi vass leyî trankile ! ? Passe ti voye, mannet bok ! Ttaleure, dji m' va fé on mâleur ! »

Djezus s' rastampe, rote ene dijhinne di metes erî, s' astådje, si rtoûne, tot pâjhire po rawaitî l' bierdjî penezmint. L' ôte, ki n' ratindeut k' on capougnaedje po passer ses niers, monte a smince, on sope-â-laecea ! I s' abaxhe, ramasse on gros cayô et l' lancî après l' tiesse do tchminåd. Ci-ci creye di mâ come on pierdou.

Tot dvént noer so on nuk di fistou. C' est l' tonwere ki respond, ki s' enonde disk' a Gobtindje. C' est l' aloumwere ki sclate dissu l' viyaedje. Et après... pus rén... pus nén on brut... come s' il âreut yeu on moirt so tote li stindêye. Pupont d' bierdjî, pupont d' bedots, pus rén k' des blankès pires, groumeyes avou les teres : les resses do bierdjî et d' ses bedots.

C' est di ç' djoû la, k' les Gobtindjîs on dvou taeyî leus pires, pask' i gn a onk did zels ki n' a nén volou pârtaedjî s'-t aiwe !

Jacques Desmet, e 2012

Noûmotyince [néologie]

Motlî walon del teyolodjeye

L' adrovaedje do pitit live di messe e walon - k' a rexhou e brâmint des cognes po tchaeke coron del Walonreye - dit k' i gn a brâmint des ratournaedjes del messe e walon, ki brâmint did zels ni sont nén fels, veyanmint ki l' ratourneu n' conoxhe nén l' walon come i fât, ou nén l' teyolodjeye assez.

Mins i m' shonne ki ç' n' est nén tot. Les ratourneus di ç' pitit live la ont fwait brâmint des flotches, foirt avant à prinde des mots pâr francès, et lzès stichî e-n on tecse e walon. C' est ki : e walon, ons a deus arokes. (1) D' on costé gn a des mots pâr walons ki sont pâr teyolodjikes eto (et co pus teyolodjikes ki l' francès ou l' latén). (2) D' èn ôte costé, e walon, ons a deur et målåjhey a dire foû les sacwès k' on n' sâreut hertchî avou ene mwin [*exprimer les choses abstraites*]. Mins s' on tuzreut bén, ons î avéndreut !

I. Des mots teyolodjikes pâr walons

Po cmincî, totavâ les viyaedjes ki dj' a trebatou, on cnoxhe foirt bén l' viebe « raviker »; mins câzumint tos les lives et livresas ont des ôtes mots: « ressussiter », « si rlever bén vicant », « si rlever des moirts ». Ça, ç' n' est nén do walon, et ç' n' est nén del teyolodjeye nerén.

On ôte bea mot walon, c' est « sakî ». On dit tofer k' ons a veyou « ene sacwè » (motoit ene biesse) ou « ene sakî » (dandjreus ene djin). Et po

l' Bon Diu ? Li meyeu mot e walon, ki c' est po câzer del *persona* latén ou d' l' *hypostasis* grek, c' est « sakî ». Tot djâzant del Trenisté : li Bon Diu est onk, mins troes sakîs.

II. Les atuzas k' ons a målåjhey a dire e walon

Comint dirîz e walon les droetès govienes k' ons a evié l' Bon Diu [*les vertus théologiques*] ?

1. Ἡ πίστις. E francès, c' est *la foi*, d' ewou l' walon franskene « li fwè » (a Lidje come a Nameur et co a Tchålerwè). E vî walon, c' esteut « li feu ». Li mot a stî foû, âré po on no et ene ratourneure: Sinte Feu et « ni feu ni leu ». E rfondou walon, ons a-st acmaxhî « fwè » et « feu » po ndè fé « **foe** ». Mins d' adroet, i l' fâreut scrire etimolodjicmint : feu.

2. Ἡ ἐλπίς. E francès, c' est *l'espérance* ou *l'espoir*; et l' walon franskene « l' espérance » et « l' espwer ». Mins e walon, ons a des ratourneures po dire ça. On « waite » ou ons « awaite » après ene sakî ; on « s' agrancixh » après ene sacwè ou ene sakî, on « s' rafeye »

d' ene sacwè ki s' va passer, ou d' ene sakî ki va vni. Adon, li meyeu mot walon sereut : l' awaite. Mins li mot « awaite » est aprume eployî po « sorwoeyî » (esse a l' awaite = fr. guetter). Adon, dj' eployeu pus voltî : li **rafiya** ou **rafiyance**.

3. Ἡ ἀγάπη. E francès, c' est *la charité* ou *l'amour*; et l' walon franskene eto: « li tchârité » et « l' amour ». Po cmincî, e walon, li tchârité, c' est dner sacwants ptits fenins (cwârs) âs bribeus; ça n' a nén brâmint a vey avou l' govienne. Poy, li mot « amour » n' est nén walon, et ddja nén francès ! Divins l' timp, e francès on djheut *l'amor*, ki sounéve parey a *la mort*. Po n' pus prinde boû po vatche, ons a rastitchî on « u », et prinde li mot occitan al plaeece. Mins e walon, on voet voltî, onç a on bon cour. Adon, on câzreut bén di : **veyåjhe-voltî**. Avou l' cawete -åjhe (lidjwès -åhe, hôt-ârdinwès -âye et -âje) ki mostere des accions ki durnut lontins.

Djôr Sfasie, li 23 d' may 2013

Cwâtes di vacances e walon

Szatmárnémeti, Római Katolikus Székesegyház
Satu Mare, Catedrala Romano Catolică
Sathmar, röm.-kath. Kathedrale

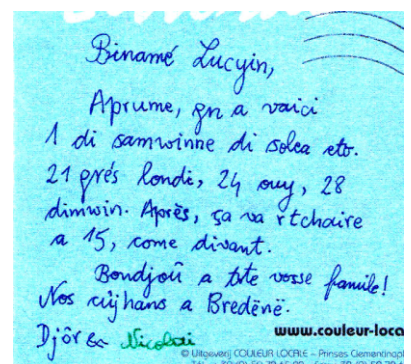
Di tot m' cour
dji vs di bondjoû
a tertos !

Djôr

Di tot m' cour,
dji vs di
bondjoû a
tertos

Djôr

Aprume, gn a (yeu) vaici ene samwinne di solea eto. 21 grés londi, 24 ouy, 28 dimwin. Après, ça va rtchaire a 15, come divant. Bondjoû a tote vosse famille. Nos scrijhans d' Bredene.

Binamé Lucyin,
Aprume, gn a vaici
1 di samwinne di solea eto.
21 près londi, 24 ouy, 28
dimwin. Après, ça va rtchaire
a 15, come divant.
Bondjoû a tote vosse famille!
Nos scrijhans a Bredene.
Djôr & Nicoletti
www.couleur-loca
© Ulfgeborg COULEUR LOCALE - Prinses Cemeninop
Tel. : +32 (0) 59 70 05 90 - Fax : +32 (0) 59 70 06

Walon e scole

C' est vos k' el dit !

Li mårdi 14 di may, dji m' a dvou lever timpe pou schoûter Marc Bolland, li mayeur di Blegni ki vout fé passer ene saye di decret sol walon e scole å Pårlumint del Federåcion Walonreye-Brussele.

Sol Fesse-Bok di l' emission, li djoû di dvant, i gn a veut sacwants messaedjes, bråmint did zels disconte l' idêye do deputé walon et disconte li lingaedje walon.

I gn a todi des Bruslers (paret k' a Brussele, gn åreut pont d' Walons) ki s' melnut co d' l' afwaire adon ki ça n' les compete nén. Paski - sâf po li CLRE -, i gn a pupont d' lingaedjes populaires « *endogènes* » e l' veye-capitåle. On n' î etind rén k' des *linwes* djâzêyes pâzès djins di bråmint des payis diferins ki n' ont nén dandjî d' esse ås programmes des scoles del Kiminålté Francesse po esse schapêyes.

Brussele est moucuturele. Li Walonreye, leye, est motoit enindjeye di payizans et d' barakîs avou on brostion d' culteure ki n' a pont d' interresse. Çoula a stî dit å posse et n' nén plaie å Monsieu Bolland, ni a mi non pus.

Marc Bolland est deputé walon avou deus tchapeas, pask' il est eto deputé cominåltaire (Kiminålté francesse di Beldjike ou CFdiB, ribatijheye Walonreye-Brussele).

Li Walonreye tote seule n' a nén les competences po propôzer des eures di walon e scole. Dabôrd, i fât dmander l' permission åzès deputés bruslers et walons avou l' tchapia cominåltaire. Come gn a bråmint des minguinnisses ladvins, çoula n' est nén wangnî.

C' est pou çoula k' l' accion da Bolland al CFdiB doet esse sotonowe a deus mwins veu k' li Walonreye èn pout nén bouter leye-minme po s' culteure... Paret k' c' est l' economike, ki

epoite. Adon, fât aprinde li flaminde po sacwantès djins, l' inglès po ds ôtes, chinwès, rûsse, espagnol et vos nd åroz. Aprinde li walon e scole, c' est

ene piete di timps po les efants et les acsegnants et di cwârs po l' CFdiB.

Di totes façons, ça n'est nén a scole k' on aprind les *linwes* comifât. L' acsegnmint doet aprinde des afwaires utiles mins eto drovi l' cervea

des efants et lzî aprinde a aprinde.

Ci n' est nén pask' i gn a ene crijhe economike k' i fâreut *roubliyî* l' tuzance d' amon nozôtes.

Li walon sereut passeyisse, anacronike, retrograde. I n' drouve pont d' ouxh. C' est des bies-treyes k' on dvreut stichî dins l' foclore...

Li boune idêye d' ene Brus-selwesse

Ene madame di Brussele ki voet foirt evi l' walon a cwand minme ene boune idêye ki dji tradû e walon (k' ele ni voet nén voltî).

« A moens k' el Walonreye, come les Burtons, si lance divins ene campagne foirt hagnante del proteccion di s' culteure ». Boune idêye, crâne idêye ! Oyi mins l' Walonreye a on bolet loyî a onk di ses pîs : Brussele. Adon fâreut comincî pa fote li CFdiB so s' panse po disfinde li walone culteure.

Paski Walonreye-Brussele, çoula vout dire : « Ti, Walonreye, sere ti gueuye, c' est mi Brussele, k' est mwaisse ! »

I gn a todi des djins ki sont honteus di esse Walons. I djournut ås frankeufeunes et loukî nos lingaedjes do payis come do spotchî oudon-bén bastårdé francès. Si les volnut i fote å diale dins les riketes, pask' i croeynut esse dins ene condition sociåle ådzeu des bernatîs et barakîs ki djâznut co les patwès dins les rcoes plins d' berdouye del Walonreye ralondjeve avou des plantches.

Li CFdiB aura-t ele des cwârs assez po-z enonder l' programe do walon e scole ? Come li CLRE n' a pupont d' waiburlin dispu pus d' deus ans, c' est k' on a seré les visses po les subzides. Les CHADWE et CRIWE ki s' ocupnut do walon e scole, ont certinnmint des rujhes po tni l' pot droet.

Les magneus d' vetès tripes et di tâtes dorêyes å riz emantchîs e corporåcions abiyîs e feyodås seront bénrade les dierins disfindeus del culteure walone. Et cwand l' foclore replaice l' idinité culturele d' on payis, çoula vout dire k' i n' a pupont d' idinité redjonåle et pupont d' culteure non pus. I dmanrè djusse li mincion djeyografike « Walonreye » bénrade replaeeve pa « *Southern French Belgium* », el « *Belgique francophone* » da Maingain, avou l' *globish world-english* come lingaedje.

Ene boune novele

Ene boune novele tolminme po nos vîs lingaedjes viernaculâres. Johan Viroux, pa telefone, a diclâré k' si « *diksiyonêre jènèrâl du walon* » esteut arivé a coron. I seré bén seur sicrît e Feller mins come i gn a k' on scrijheu, les mots n' åront k' ene seule ortografeye.

André Albert Gauditiaubois, li 7 di djun 2013

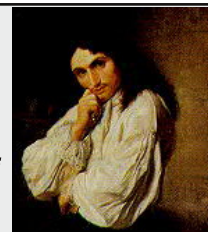

Rilomés Walons

Renkin Swalem

Des Walons ! On-z è trove dins l' monde etir : e l' France, e l' Otriche, e l' Suwede, à Marok, e l' Chine, e-n Amerike, ossu bén e Canada ki dins l' Wisconsin. Il î ont leyî leus passêyes.

Onk di zels, divnou rlo mé e l' France, c' est tcherpetî Renkin Swalem (Rennequin Sualem).

Kî çki c' est, ci-la ? Aha ! Vos nel conoxhoz nén, paret ? Portant, c' esteut on rlo mé monsieu, savoz, ci Renkin Swalem la. I n' aveut nén yeu l' tchance d' aprinde a lére, mais a pàrt ça, il aveut l' tiesse bén rimpleye.

Il a vnou à monde li 29 di djanvî 1645 a Djmepe-so-Mouze. I mousse come aprindisse tot djonne, et tchipoter on pô dins l' mecanike. Pu, i fwait càrire come tcherpetî. Il esteut vraiymint adroet d' ses mwins, Renkin. Télmint adroet, k' il a yeu tot djonne li grâde di mwaïsse tcherpetî et mecanicyin.

Diviè les anêyes 1660 a 1668, Jean Gaspard-Ferdinand, Conte di Màrtchin, ribastixheut l' tchestea d' Modâve, k' aveut sté distrût pa on feu. Li conte âreut bén volou fé on bea park avou des belès fontinnes, dins l' prôpiété do tchestea, mins ci n' est nén avou l' aiwe do pousse k' il âreut polou sognî les fontinnes.

On djoû ki l' conte esteut tot sondjâd, gn a l' contesse ki lyi dmande :

- Cwè çki n' va nén, don, m' binamé ?

- Bén dji m' dimande comint çk' on freut bén po amoenner l' aiwe cidlé ? respond-t i al contesse (paski c' esteut por leye k' i vleut fé on park avou des fontinnes).

- Bén i fâreut aler cweri l' aiwe al rivire làvâ, dins Hoyou, k' ele lyi respond !

- Dijez l' po rire, vos, binamêye contesse. Mins vos m' dinez ene idêye. On pompe bén l' aiwe foû des taeyes des fosses al houye. Et pocwè nén l' cene do Hoyou ?

Li londmwin, li conte fwait ateler l' vweteure et vo l' la evoye po Lidje, eyou çk' i gn a des houyires. Di Modâve ci n' est nén bén lon. Làvâ, i conte si pordjet a èn indjenieur del houyire. Ci-ci, après awè schoûté l' conte, lyi dit :

- Bén, monsieu l' conte, a pàrt mete on manedje às tchvâs et ene pompe, dji n' voe nén çk' on pôreut fé d' ôte.

A costé d' zels, i gn aveut des ovris k' avént schoûté li rcwesse do conte. Onk di zels si rdresse, et arinne l' indjenieur et lyi dire :

- Dji n' mi vou nén meler d' vos afwaires, savoz, monsieu l' indjenieur, mins mossieu l' conte divreut dmander a Renkin Swalem. C' est èn ome k' a plin d' idêyes, et il a dpus on toû dipus ki l' diale. Ça m' sibarreut k i n' trovreut nén on sistinme po ahessî monsieu l' conte.

- Kî k' c' est, ci Renkin la ?, ki l' conte dimande a l' indjenieur.

- Dji n' î aveu nén sondjî, a ç- t ome la, respond-t i. C' est l' vraiye k' il est capâbe d' emantchî brâmint des cayets. C' est in djonne tcherpetî di Djmepe, mins il est ostant mecanicyin k' tcherpetî. Avou ça ki c' est on specialisse dins les rows idrolikes. Nos l' houcans cobén, cwand i gn a âk ki n' va nén al houyire. C' est on iletré, savoz, monsieu l' conte, mins foirt adroet et foirt indjenieus. E-z eralant, vos dvriez rpasser pa Djmepe, et vos dmandroz Renkin Swalem. Il est cnoxhou come on mwais sô, des deus costés del mere-aiwe.

Alans-î do côp ! Coxhî, nos irans vey si ç'-t ome la sait fé âk por mi.

Arivés a Djmepe, li coxhî dischind d' vweteure ; i houke on gamén, et lyi dmande s' i cnoxhe li tcherpetî Renkin.

- Oyi, don, monsieu. Voloz vs ki dji vs î moenne ?

- A, dji vou bén, respond l' coxhî, si vos n' estoz nén trop arsouye.

- Nonna ! Nonna ! I gn a pont d' dandjî, vos ndè ploze esse seur, mins c' est a l' ôte betchete do viyaedje. Adon, i m' fâre moens di tins po vs î moenner ki vs espliker. Mins dji n' vos promete nén k' il est e s' mâjhon, pask' il est sovint evoye, savoz.

- A bon ! Montez a costé d' mi, et mostrez m' li tchmin. Nos voerans bén.

Vla l' atelêye arivêye amon Renkin.

- Bondjoû Mareye, vost ome est i la ? dimande-t i, l' gamén.

- Vos avoz del tchance, po on côp, respond Mareye, i vént d' rentrer vla on ptit moumint. Cwè çki vs lyi vloze, a m'-n ome ?

Li coxhî etervént :

- C' est po monsieu l' conte va-ici. I vôreut bén câzer avou Monsieu Swalem.

Ele houke :

Renkin ! Pu on deujhinme côp : Renkin ! I n' est nén des pus spitant, savoz, m'-n ome.

- Ayi, ayi ! Dj' arive. Cwè çk' i gn a co, don, Mareye ?

Ernest Benoit, 2009, ratournant on foyou prindâve al vizite do tchestea d' Modâve.

Shûte (avou l' accint d' Anloe) so <http://walon.cultureforum.net/>; parexhou so papî dins l' rivuwe d' istwere do ban des Libins « Às sourdants d' l' Aiwe di Lesse »

Waloneu daegne-trafteu

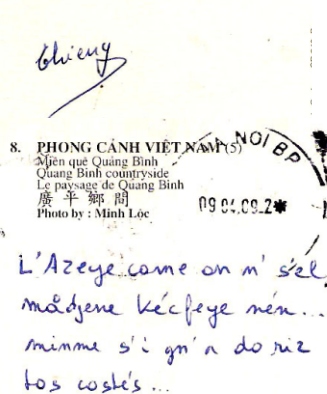
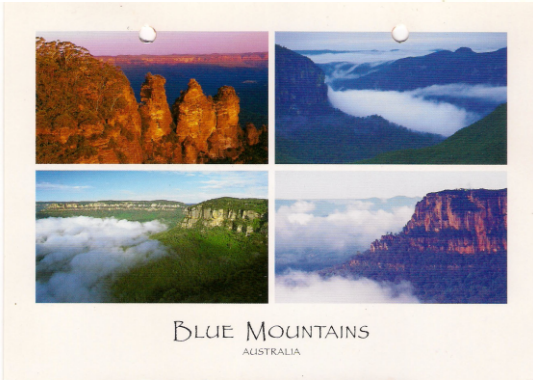
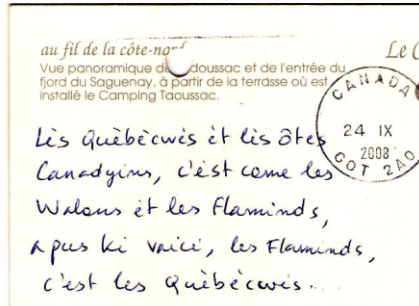
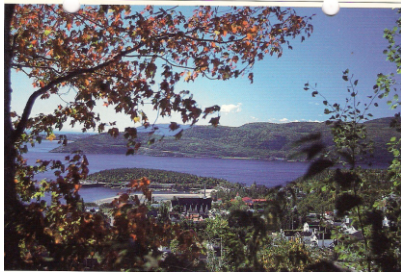
Tiri (Thierry) Dumont n' est nén seulmint nosse documintalisse, todi al cwire d' on novea motî ou d' on râle live e walon. C' est eto on rôbaleu totavå l' Daegne. Et todi evoyî des cwâtes postâles, come å bon vî tins Matîssalé.

Les Kebecwès et les ôtes Canadyins, c' est come les Walons et les Flaminds. Apus ki, vaici, les Flaminds, c' est les Kebecwès.

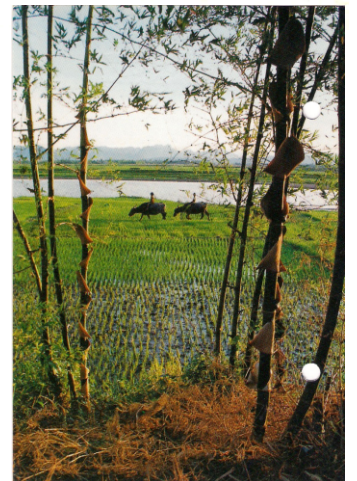
L' Azeye, c' est come on n' sel mådjene kécfeye nén, minme s' i gn a do riz tos costés.

On bondjoû (k' est tins del nute amon nozôtes) did l' ôte costé del bole

- (a) Twilight over the Three Sisters
- (b) Mist cascades into Govetts Leap
- (c) Early morning moods - Narrows
- (d) Western Grose Valley

On bondjoû (k' est tins del nute amon nozôtes) did l' ôte costé del bole.

Ecwateur : mete on pî sol Dimeye Bole bijhrece et l' ôte sol nonnrece (a hintche)

Nonne-Afrike (Li Cap di Boune Rafiyance) (å dzo)

Esfera de la mitad del mundo, Latitud 0,0 a 25 Km. de Quito Middle of the World Sphere, Latitude 0,0 a 25 Km. of Quito Foto: Isabel de Wuth

Li prumîe place o monde ki djî metî les pôs dins les deus pôrtîes do monde tot rostant dessus l' ecwateur.

Eyîst îtot les volcaus, les moxhou, les fleurs, les eglîhes...

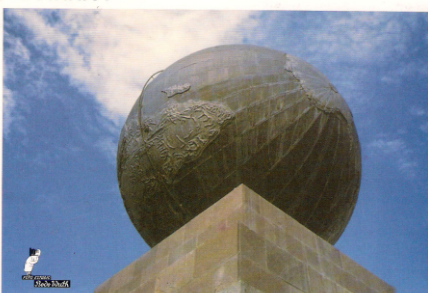
esuela 712 - Quito, Prohibida la Reproduccion

Lucien MAHIN

BP 15

Ecuador

La co ome ôte place bèn lœu (li pus à sud do continint afrikin) ki djî vèn vey. Vaici, gn'a des fôtes, redon k' ene miète pus hôt, c' est les ligens et les elifants. Sberant!

Fåve

Vla on bon rméde !

On rprezintant d' comiece vént d' awè fini s' djoûrnêye et i fwait toubak a l' otel do cwén. Mins totes les tchambes estént rezervêyes et come il esteut dins ene pitite veye, impossible di trover èn ôte otel divant des kilometres.

« Aschoûtéz, l' ome, dji so moirt escran. I m' fât on lét po passer l' niût, pa l' ouxh ou pa l' finiesse. Dins l' cåve ou dins l' gurnî, dji m' dè fote, mins trovez m' ene plaeece »

L' oberdjisse lyi respond : « Dji n' voe k' ene solucion. I n a èn ome k' est tot seû mins k' ocupe ene tchambe avou deus léts. Veu k' c' est l' crijhe, i n' serè ptete nén contraire di pârtedjî l' tchambe avou vos et dinsi di fé discrexhe ès facteure. Seulmint, i n a on hik ! I ronfele co pus foirt k' on redjimint d' mårmites. Minme ses vijhéns d' tchambe ès vègnnut sovint plinde k' i n'ont nén seu doirmi. A vos d' vir. »

« Si ça va por lu, ça va por mi. Dji so télmint scran ki dji pôreu doirmi astok d' on buldozer. »

L' oberdjisse fwait les prezintâcions et les deus omes tchaiynut d' acoird. I sopnut minme eshonne po mî fé conoxhance.

El leddimwin à matén, l' oberdjisse, contrairmint a çou k' il aveut pinsé, voet ariver no rprezintant frisse come on gardon, les iys bén clairs et felmint d' adrame.

« Vos avoz bén doirmou, l' ome ? »

« Oyi, sins mâ sins rujhes. »

« Les ronfiaedjes èn vos ont nén djinné ? »

« Bén non, veu k' i n' a nén ronflé di tote el niût. »

« Comint çki ça s' fwait ? »

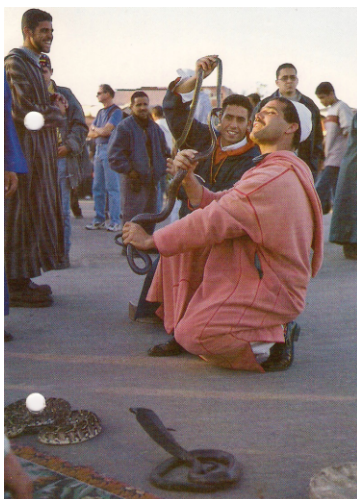
« Ebén, i steut ddja dins s' lét cwand dj' a rintré dins l' tchambe. Adon, dj' a stî astok do lét, dji m' a abaxhî et dj' a-st aclapé on gros betch so ses fesses e djhant : doirmoz bén, m' cher keur. »

« Ey adon ? »

« Bén, il a passé tot l' restant del niût achî dins s' lét a m' tini a gougne ! »

Christine Tombeur, e moes d' avri 2013

Cwâtes di vacances e walon

Tchir "Louline",
dj' estans bén
arivés à Marok.
Ké bea pays !
On bondjoû del
mer

2 | 1
Tcher Louline j' stant
bén arivé au Maroc
ké bea pays !

OOSTENDE - Mariakerke Panorama

Binamé Lucyin,

Nos vs evoyans do solo di-
poy li Panne, Adin-Glêxhe,
Dun-Glêxhe, Mareye-Glêxhe,
Noûpoirt, Sitene, Ostande,
Bredêne, Ecnoke, Zébrudje et
Brudje. Ons a navî e l' aiwe
des waches ou e l' tchôte aiwe
(a Stene, cwand il a ploivîné),
so ene cénkinme di strands.
Li meyeuze sitrande a stî l' ce-
ne di Mareye-Gl., sins mwais-
navieus po vs rimoster.

A bénrade !

in
BONS OU
D'UL MER

L' ABERTEKE

Copinreyes

Copinreye di Bastogne

Tâves di rcâzaedje e walon tos les 3es londis do moes.

Racsegnes : Claudine Voz
claudinevoz@hotmail.com

Les rcâzeus d' Bive (*Bièvre*)

Aisse del Tuzance: copinreye li prumî mârdis do moes, di 15 e a 17 e. Racsegnes : Dorchimont, Mady
mady.dorchymont@skynet.be

Les djâzeus d' Manhé

Sale comunåle, tos les 4inmes mierkidis do moes. Racsegnes : Jean et Anne-Marie Leclerc

Copene Oufa (Oufalijhe)

Tâves di rcâzaedje e walon a dates tchoezeyes tchaeke còp ; Racsegnes : André Lamborelle (061 28 94 26), Marcel Leboutte (061 28 91 14).

Copinreye di Rindeu

Li prumî londi do moes a 20 eures. Racsegnes : Jean-Marie Hamoir 084 47 78 57. jmhamoir@skynet.be

Tâvlêye di walon di Rotchfoirt

"Accueil Famenne", les prumîs et troejhinme mierkidis do moes. Racsegnes : Désiré Malet
d.maletsonveau@skynet.be

Copinreye di Tchårnoe

(Tchaurnè, *Charneux-Harsin*)

Såle do viyaedje, li 3inme mârdis do moes Racsegnes : Josée Buron:
joseeburon@hotmail.com

Li copinreye di Timister

Li prumî djudi do moes a 20e ; Racsegnes : Léon Bomboir (087 44 61 85).

Li copinreye des trôs d' soteas, Tchôfontinne

Racsegnes : Marcel Louis (04 351 72 71 / 0474 29 02 59).
causeriealusine@hotmail.be

Li copinreye di Ståvleu

si passe deus còps so l' moes, les prumî et l' troejhinme mierkidis, di 17 a 19 eures, å locå d' Electrabel. Racsegnes : 080 86 32 27.

Copinreyes do Roman Payis

Gré-Dwecea : a 2 e. di l' après-nonne, al såle di spòrts, li troejhinme londi do moes. Racsegnes : Guillaume Warnier.

Perwé : Racsegnes : Andrée Flesch 081 65 55 20;
petitelouyse@yahoo.fr

Oû-l'-Grand : Racsegnes: Joseph Decossaux 019 63 49 61.

Sicoles di walon

Les scrijheus walons do Lussimbork

Sicole comunåle d' Àrveye (Arville), on semdi par moes, di 2 eures di l' après-nonne a 5 eures del ves-prêye.

Racsegnes : Willy Leroy, 061 61 16 25, willy.leroy@belgacom.net

Univiersité des 3 còps 20 di Lidje

tos les vénrdis a 9 eures: Racsegnes: Anne Delporte, Esplanade de la paix 8/176, 4040 Hesta; Denise Willem, Avenue du centre 116, 4821 Dizon-Andrîmont

Les scoles di Bive do waeyén-tins 2013

Mârdis 17 et 24 di setimbe; prumî et 8 d' octôbe 2013 a l' Aisse del Tuzance di Bive, di 14 e a 17 e. Racsegnes :
centre.culturel@bievre.be

Ofices rilidjeus e walon

Tos les londis a 7 eures al nute, vepes e walon e l' tchapele vî-catolike di Sint-Serwais, 75, rowe De Hulster; Racsegnes :
georgestaelens@gmail.com

VoBuze (Youtube)

sol tévé walon-câzante

<http://www.youtube.com/wlntv>

« **Li nute di may** » tchanson des frés Lebierre, tchantêye pa les tchanteus d' après meynute.

Bénrade (plait-st a Diu) : « **On bankî filozofe** » : Paul Collard djâze di si ovraedje di bankî et d' ses idêyes di catolike modierne.

Do tchôd modou so les waibes e walon

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Pådje des redjârbaedjes (radaptaedjes) di Djôr Brassinse e walon.

Pådje des tecses e walon dits a des etermints

L' eciclopedeye Wikipedia

a-st acsût les 12.820 ârtikes (å 20 di djun 2013).

<http://wa.wikipedia.org>

Li Wiccionaire

<http://wa.wiktionary.org>

Å 20 di djun 2013, n av 9.586 ârtikes.

Libes programes éndjolikes e walon

<http://walotux.walon.org>

Foroms et lisses

<http://berdelaedje.walon.org/>

Ça n' berdele pus waire pol moumint.

<http://walon.cultureforum.net/>

On-z î rtrouve, come li scrijheu les a scrît, des tecses eplaidîs voci e rfondou, et evoyîs pa les oteurs e Feller. Metans l' rilêye etire des tchafiaedjes do Ptit Louwis (loukîz p. 6) et li tecse so Renkin Swalem (p. 20).

Pådje do "Fesse-bok" "Payis condruze et walon"

La, ça djâspene a peri, avou tos les djoûs des tecses (powezeye, prôze, teyâte), des fotos, des videyos, des bates di dvizes (e francès ey e walon).

MINS : c' est ene pådje privêye. Po-z î esse priyî, dimandez a onk des pus vayants uzeus.

Novelès waibes

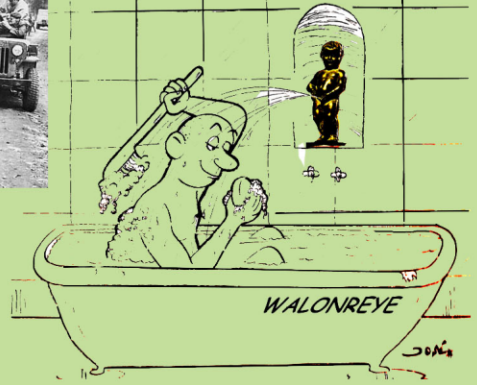
Waibe do muzêye do Pârlaedje e l' Àrdene

<http://www.museedelaparole.be/>

avou tos les tecses eplaidîs dins "Singuliers", rindjîs pa no d' oteur.

Imes rilidjeus e walon

<http://hymni.skyrock.com/>

RANTOELE L°66 ESTE 2013

- * Les rfondeus inte deus feus (Lucien Mahin) p. 3
- * Brusselwès disconte Walons (Vivwal) p. 4
- * Dijha-t i Frere-Orban (Jacques Werner) p. 4
- * Østaedjes a Stanleveye (Mady d'Orchimont) p. 5
- * Les frés fotbalisses (Jean Goffart) p. 6
- * Chiner l' chufladje des mouchons (Joëlle Spierkel) p. 7
- * Moxhes al lâme (André Lamborelle) p. 8
- * Binde d' imådjes : li pirete (José Schoovaerts) p. 9-10 & 15-16
- * Novele : Douda d' Aiwe d' Oûte (René Brialmont) p. 11-12
- * Novele : Paxhi-pretcha (José Schoovaerts) p. 12-13
- * Brassinse e walon (Philippe Antoine & Lucien Mahin) p. 14
- * Les pires di Gobtindje (Jacques Desmet) p. 17
- * Noûmots d' teyolodjeye (Georges Sfasie) p. 18
- * Bolland et l' walon e scole (André Gauditiaubois) p. 19
- * Renkin Swalem (Ernest Benoit) p. 20
- * Cwâtes di vacances e walon p. 18, 21, 22
- * Fâves (Christine Tombeur) p. 22

